

LBRIS

We know
books

Coperta de I. OPRÎȘAN

Editura SAECULUM I.O.
ISBN: 978-973-642-429-8

© Toate drepturile sunt rezervate Editurii SAECULUM I.O.

G. Popa-Lisseanu

DACIA ÎN AUTORII CLASICI

I
**Autorii latini clasici
și postclasici**

II
**Autorii greci
și bizantini**

**Ediție îngrijită și prefață de
I. Oprîșan**

Editura SAECULUM I.O.
București – 2019

Titius, Julianus 102, 104
 Titus 175, 236, 237, 315, 336
 Tomaschek 335
 Traian 7, 10, 107, 113, 126,
 140, 146, 148, 158, 168,
 169, 177, 179, 202, 237,
 245, 249, 272, 275, 279,
 282, 286, 287, 288, 289,
 290, 291, 292, 310, 314,
 315, 316, 317, 319, 320,
 321, 328, 337, 338, 343,
 355, 361, 362, 371, 372,
 407, 430, 431, 432
 Traianus, Ulpus 141, 143, 145,
 147
 Tucidide 421
 Tudor, D. 355
 Turachan 425
 Tyrah 368, 369
 Tzimiske, Ioan 367

U

Ulfila 133, 135, 136, 138, 139,
 298, 299
 Ulpus Traianus 147
 Umpertopulus, Constantin 380
 Umpertus 381
 Urbicus, Lollius 153

V

Valens 151, 156, 157, 167, 168,
 304

Valentinian al II-lea 149
 Valentio 195
 Valerian 168, 298, 337, 370
 Valerius 142, 147, 182, 189,
 190, 228, 402
 Varro 109
 Vatatzé 394, 410
 Vegetius, Flavius 149
 Vergilius 17, 109, 171
 Vespasian 105, 236, 237
 Vespasianus 175, 178, 197
 Vitellius 105, 106
 Volso 120, 122

W

Wassiliewsky-Jernstedt 361

X

Xenophon 409
 Xerxes 275, 403

Z

Zaltan 356
 Zenobia 317, 338
 Zercon 302
 Zetes 228
 Zonaras 370, 372, 409, 412
 Zopyrio 79, 80
 Zosimus 303, 308

Cuprins

<i>Setea de argumente istorice</i> (I. Opreșan)	5
<i>Notă asupra ediției</i> (I. Opreșan)	9

I

AUTORII LATINI CLASICI ȘI POSTCLASICI

Prefață	13
I C. Julius Caesar	15
II Publius Vergilius Maro	17
III Quintus Horatius Flaccus	22
IV Publius Ovidius Naso	31
V Trogius Pompeius-Justinus	70
VI C. Velleius Paterculus	77
VII Q. Curtius Rufus	79
VIII C. Plinius Secundus	81
IX M. Annaeus Lucanus	86
X M. Valerius Martialis	89
XI Pomponius Mela	91
XII C. Cornelius Tacitus	101
XIII Sextus Julius Frontinus	107
XIV L. Junius Moderatus Columella	109
XV Decimus Junius Juvenalis	111
XVI C. Caecilius Plinius Secundus	113
XVII C. Suetonius Tranquillus	116
XVIII Annaeus Florus	119
XIX Lucius Ampelius	125
XX Paulinus Din Nola	127
XXI Lactantius Firmianus	131
XXII Auxentius Durostorensis	133
XXIII Sextus Aurelius Victor	140
XXIV Flavius Vegetius	149
XXV Ammianus Marcellinus	151

XXVI Historia Augusta	152
XXVII Flavius Vopiscus	155
XXVIII Eutropius	156
XXIX Rufius Festus	157
XXX Claudius Claudianus	160
XXXI Paulus Orosius	162
XXXII S. Aurelius Augustinus	167
XXXIII Rufius Festus Avienus	171
XXXIV Jordanes	173
XXXV Priscianus	181
XXXVI Împăratul Justinian	184

Apendice:

XXXVII Tabla cerată nr. 13. Text, traducere	189
XXXVIII Anchetarea martirului Julius	191
XXXIX Inscripția lui Tiberius Plautius Silvanus Aelianus ..	196

II

AUTORII GRECI ȘI BIZANTINI

Prefață	201
I Homer	203
II Herodot	206
III Euripides	220
IV Thucydides	222
V Plato[n]	225
VI Lycophron	227
VII Apollonius Rhodius	228
VIII Polybius	230
IX Diodor din Sicilia	232
X Josephus Flavius	236
XI Flavius Philostratus	239
XII Dionysius	246
XIII Dioscorides Pedanius	248
XIV Strabo	254
XV Arrianus	262
XVI Appianus	272
XVII Pausanias	274
XVIII Lucian	277

XIX Claudius Ptolemaeus	279
XX Dio Cassius	282
XXI Claudius Aelianus	294
XXII Porphyrius	296
XXIII Philostorgius	298
XXIV Priscus Panites	300
XXV Zosimus	303
XXVI Procopius	309
XXVII Ioannes Laurentius Lydus	314
XXVIII Ioannes Malalas	316
XXIX Petrus Patricius	319
XXX Theophylactus Simocattes	322
XXXI Sf. Dumitru de la Tesalonic	330
XXXII Georgius Syncellus	336
XXXIII Theophanes	339
XXXIV Sf. Nicephorus	347
XXXV Constantinus VII Porphyrogenitus	348
XXXVI Genesios	357
XXXVII Theophylactus, Arhiep[iscop] al Ochridei	359
XXXVIII Kekaumenos	360
XXXIX Ioan Skylitzes	364
XL Georgius Cedrenus	366
XLI Ioannes Zonaras	370
XLII Michael Attaliota	375
XLIII Anna Comnena	377
XLIV Nicetas Choniates Acominatus	382
XLV Eustathius	401
XLVI Constantinus Manasses	407
XLVII Ioan Cinnamus	409
XLVIII Ephraemius	412
IL Georgius Acropolites	417
L Ceorgius Pachimeres	419

Apendice:

LI Iohannes Cantacuzenus	421
LII Georgius Phrantzes	424
LIII Laonicus Chalcondylas	426
LIV Acornion De La Dionysopolis-Balcic	429

Înceieri	431
Indicele numelor proprii	434

PREFAȚĂ

Publicăm în acest volum tot ce am găsit mai de seamă în operele autorilor latini, atât clasici cât și postclasici, privitor la teritoriile țării noastre și la locuitorii ce s-au perindat în Antichitate prin aceste teritorii. Este o lucrare migăloasă ce ne-a reclamat mult timp și mai ales multă strădanie, o lucrare însă necesară pentru cunoașterea începuturilor istoriei noastre naționale. Ea servește în aceeași vreme, și ca o completare a celor cincisprezece volume din colecția noastră de *Fontes Historiae Dacoromanorum*.

Un volum asemănător cu acesta și cuprinzând arătările autorilor clasici greci și cele ale scriitorilor bizantini, nădăjduim că va întregi într-o zi lucrarea de față.

Concluziunile ce se desprind din materialul ce-l publicăm, le lăsăm pe seama cititorului; noi nu dăm aci decât textele, traducerea acestor texte, mici comentarii și scurte introduceri pentru orientare.

În chipul acesta credem că tinerii, în special, care se vor ocupa pe viitor cu începuturile istoriei noastre nu vor mai orbecăi prin întuneric, ci vor găsi strânse la un loc toate dovezile și argumentele de care vor avea nevoie. Acest volum însă nu înseamnă renunțarea cu totul la lectura completă a autorilor. Citirea în întregime a operelor acestora îi va procura întotdeauna istoricului prilej pentru noi puncte de vedere și-i va deschide noi perspective. Căci dacă, *duo cum faciunt idem, non est idem*, cu atât mai vărtos, când doi văd sau citesc același lucru, nu este același lucru: fiecare cap gânditor proiectează în afară ceea ce el însuși vede cu ochii minții sale.

Cele treizeci și șase de capitole, cuprinzând arătările celor treizeci și șase de autori latini¹ ne fac dovada și a continuității și

1. Asupra lui Flavius Vopiscus, Eutropius, și Jordanes a se vedea în special vol. IX, X, XIII și XIV din *Font. Hist. Dacorom.*

a persistenței noastre stăruitoare în regiunile în care s-a plămădit, s-a format și s-a dezvoltat poporul nostru. Ele vor constitui, deci, și dovada drepturilor noastre istorice asupra teritoriilor ce alcătuiesc spațiul vital, etnic și de securitate al neamului românesc.

G. POPA-LISSEANU

I C. JULIUS CAESAR (100-44 î.Cr.)

INTRODUCERE

În *Commentarii de Bello Gallico* (VI, 25) Caesar, vorbind despre pădurea Hercynia, ne spune că ea se întinde de la izvoarele Dunării până în Carpații Daciei. Acești Carpați se consideră uneori ca făcând parte din Hercynia. Pădurea o întâlnim la Ptolemeu sub forma de Ὀρκύνιος și la Strabo sub forma de Ἐρκύνιος. În această pădure trăia, pe timpul lui Caesar, între alte animale, și *urus*, adică bourul sau zimbrul, emblema de mai târziu a Moldovei.

TEXTE

De Bel. Gal., VI

25. Huius Hercyniae silvae, quae supra demonstrata est (24) latitudo novem dierum iter expedito patet; non enim aliter finiri potest, neque mensuras itinerum noverunt. Ortur ab Helvetiorum et Nemetum et Rauracorum finibus, rectaque fluminis Danubii regione pertinet ad fines Dacorum et Anartium; hinc se flectit sinistrorsus, diversis ab flumine regionibus, multarumque gentium fines propter magnitudinem attingit; neque quisquam est huius Germaniae qui se aut adisse ad initium eius silvae dicat, cum dierum iter LX processerit, aut, quo ex loco oriatur, acceperit; multaque in ea genera ferarum nasci constat, quae reliquis in locis visa non sint; ex quibus quae maxime differant ab ceteris et memoriae prodenda videantur, haec sunt...

28. Tertium est genus eorum qui uri appellantur. Hi sunt magnitudine paulo infra elephantos; epecie et colore et figura tauri. Magna vis eorum est et magna velocitas; neque homini neque ferae, quam conspexerunt, parcunt. Hos studiose foveis captos interficiunt; hoc se

labore durant adulescentes atque hos genere venationis exercent: et qui plurimos ex his interfecerunt, relatis in publicum cornibus, quae sint testimonio, magnam ferunt laudem. Sed assuescere ad homines et munsuefieri, ne parvuli quidem excepti, possunt.

Amplitudo cornuum et figura et species multum a nostrorum boum cornibus differt. Haec studiose conquisita ab labris argento circumcludunt atque in amplissimis epulis pro poculis utuntur.

TRADUCERE

De Bel. Gal., VI

25. Lățimea acestei păduri, a Hercyniei, de care am vorbit mai sus, este cale de nouă zile pentru un om iute de picior, căci altfel nu se poate ști, germanii necunoscând altă măsurătoare de distanțe. Ea începe de la hotarele helveților, ale nemeților și ale rauracilor și se întinde, urmând cursul fluviului Dunărea, până în țara dacilor și anarților: de aci ea se întoarce spre stânga, îndepărtându-se de fluviu, și din cauza mării sale întinderi, ea atinge țările multor popoare: și nu se găsește nimenea în această Germanie care să spună, chiar dacă ar fi mers șazeci de zile, că a ajuns la capătul acestei păduri sau să fi aflat, de unde începe. În ea se constată că trăiesc mai multe feluri de animale sălbatice care nu se găsesc în alte localități. Dintre acestea, cele ce se deosebesc mai mult de altele și care merită să fie amintite sunt următoarele...

28. Al treilea fel de animale este al acelor ce se numesc uri¹. Ei sunt ca mărime ceva mai mici decât elefanții și, ca înfățișare și culoare și ca figură, sunt ca taurii. Puterea și iuțea lor este mare și nu cruță nici pe om nici fiara ce o zăresc. Germanii îi vânează cu mare grijă în gropi și-iucid. Tinerii își întăresc brațele cu această îndeletnicire și se exercită cu acest fel de vânatoare; cei ce ucid mai mulți uri și le aduc coarnele în public drept dovadă, își atrag o mare laudă. Urii nu e cu puțință să se deprindă cu oamenii și să se îmblânzească, chiar dacă sunt luați de mici. Mărimea coarnelor, forma și felul lor se deosebesc mult de coarnele boilor noștri. Aceste coarne le caută cu mult zor, le împodobesc de jur împrejur cu argint și se folosesc de ele ca de cupe în ospețele lor cele mai mari.

1. Urii sau boii sălbatici sunt, după toată probabilitatea, bourii sau zimbrii. Germanii îi numesc *urochs* sau *auerochs*.

II PUBLIUS VERGILIUS MARO (70-19 î.d.Cr.)

INTRODUCERE

În *Aeneis* (III, 34) poetul Vergilius, vorbind despre zeul Marte, îl numește cu unul dintre atributele sale *Gradivus*, adică cel ce se aruncă în război (etimologia de la *gradior* nu este sigură). *Mars gradivus*¹ este prin excelență un zeu al popoarelor tracice; de aceea poetul adaugă *qui praesidet Geticis arvis*. Sub geți avem de a înțelege, desigur, tracii în general.

În *Georgica* (II, 495), poetul, vorbindu-ne despre viața tihnită a țaranului roman, ne spune că acesta nu vrea să știe, între altele, de războaiele ce se purtau la fruntariile imperiului și că pe el nu-l tulbură amenințarea dacilor care aveau în sprijinul lor Dunărea – *coniurato Istro*. Între anii 37-30 î.d.Cr., când Vergilius își scrie *Georgicele* sale, amenințarea dacilor, din timpul lui Boerebista, contemporanul lui Caesar, produsese oarecare neliniște în sufletele romanilor.

În *Georgica* (III, 349) poetul ne înfățișează într-un tablou, viu colorat, viața aspră și grea a locuitorilor de la Istru.

TEXTE

Aeneis, III, 34

Multa movens animo, nymphas venerabar agrestes
Gradivumque patrem Geticis qui praesidet arvis,
Rite secundarent visus, omenque levarent,
Tertia sed postquam maiore hastilia nixu Aggredior
genibusque adversae oblocator arenae (Eloquar
an sileam?) gemitus lacrimabilis imo Auditur
tumulo et vox reddita fertur ad aures.

1. Cf. T. Livius, *Hist.* I, 20, 4 și II, 45, 14.

Georg., II, 495

Illum non populi fascēs, non purpura regum
 Flexit et infidos agitans discordia fratres
 Aut coniurato descendens Dacus ab Istro;
 Non res Romanae perituraeque regna; neque ille
 Aut doluit miserans inopem aut invidit habenti.
 Quos rami fructus, quos ipsa volentia rura
 Sponte tulere sua, carpsit; nec ferrea iura
 Insanumque forum aut populi tabularia vidit.

Georg., III, 349

At non, qua Scythias gentes, Maeotiaque unda
 Turbidus et torquens flaventes Ister arenas,
 Quaque redit medium Rhodope porrecta sub axem.
 Illic clausa tenent stabulis armenta, neque ullae
 Aut herbae campo apparent aut arbore frondes;
 Sed iacet aggeribus niveis informis et alto
 Terra gelu late, septemque assurgit in ulnas:
 Semper hiems, semper spirantes frigora Cauri.
 Tum sol pallentes haud unquam discutit umbras,
 Nec cum invectus equis altum petit aequora, nec quum
 Praecipitem Oceani rubro lavit aequore currum.
 Concrescunt subitae currenti in flumine crustae
 Undaque iam tergo ferratos sustinet orbes,
 Puppibus illa prius, patulis nunc hospita plaustris;
 Aeraque dissiliunt vulgo, vestesque rigescunt
 Indutae, caeduntque securibus humida vina,
 Et totae solidam in glaciem vertere lacunae,
 Stiriaque impexis induruit horrida barbis.
 Interea toto non socius aere ningit:
 Intereunt pecudes, stant circumfusa pruinis
 Corpora magna boum, confertoque agmine cervi
 Torpent mole sua, et summis vix cornibus extant.
 Hos non immissis canibus, non cassibus ullis,
 Puniceaeve agitant pavidos formidine pennaē;

Sed frustra oppositum trudentes pectore montem
 Comminus obruncant ferro, graviterque rudentes
 Caedunt, et magno laeti clamore reportant.
 Ipsi in defossis specubus secreta sub alta
 Otia agunt terra, congestaque robora totasque
 Advolvere focus ulmos ignique dedere.
 Hic noctem ludo ducunt, et pocula laeti
 Fermento atque acidis imitantur vitea sorbis.
 Talis Hyperboreo Septem subiecta trioni
 Gens effrena virum Rhipaeo tunditur Euro,
 Et pecudum fulvis velatur corpora setis.

TRADUCERE

Aeneis, III, 34¹

Neliniștit și mirat, chem nimfele-acestor ținuturi,
 Chem pe stăpânul pământului getic, pe tatăl Gradivus,
 Ca să-mi întoarcă spre bine văzutul, să-nlătore piaza.
 Însă voind și pe-al treile să-l smulg cu mai multă putere
 Și-n străduință mă lupt, în țarină proptindu-mi genunchii,
 Ah, să vorbesc, ori să tac...? Un gemet de-o jalnică milă
 Iese din negrul pământ și-mi resună-n ureche bocirea.

Georg., II, 495²

Nici a poporului fasce nu-i tulbură liniștea lui
 (a țaranului), nici
 Purpura regilor, nici dezbinarea și ura frățească,
 Nici conjuratul în contra-ne dac coborând de la Istru,
 Nici ale Romei triumfuri și nici viitoare peire
 A împărățiilor; nu vede-acolo săraci, cari să-l umplă
 De dureroasa-le milă și nici nu-s bogați să-i urască.
 Fructele, ce bucuros i le dau de la sine ai săi arbori
 Și roditoarele sale câmpii, liniștit le culege.

1. Traducere în versuri de G. Coșbuc.

2. Traducere în versuri de M. Strajanu.

El nici asprimea de fier ce au legile, nici nebuneasca
Larmă din for, sau arhivele publice nu le cunoaște.

Georg., III, 349¹

Altfel e însă la Sciti, la apa Maeotis, sau galben
Pe-unde-nvârtește nisip în cursu-i cel turbure Istru.
Și-unde Rodopii se-ntorc din drumul cel până sub axă.
Turmele-acolo le țin închise-n ocoale, căci frunză
Nu-i nicăiri pe copaci, nu-i nici o pășune pe câmpuri,
Numai zăpezi în troiene pe văi, înalte de șapte
Stânjeni și gerul cumplit, adânc stăpânește pământul.
Iarnă e-n veci și-n veci e suflare-a-nghețatului crivăț.
Soarele acolo nicicând nu-mprăștie-amurgul de umbre
Nici ridicându-se-n zori cu roibii pe boltă nici carul.
Seara scăldându-l căzut în apele roșii-ale mării.
Grabnic pe râuri ce curg se-ncheagă-nvelișul de gheață
Roți ferecate vuiesc pe-al apelor luciu și luntri
Pe-unde pluteau până ieri, azi scârțâie carele grele.
Crapă de ger chiar vasul de-aramă și-ngheață-mbrăcată
Haina pe trup, și vinul ce-l beau îl sparg cu toporul
Până pe fund și-adâncile lacuri îngheață cu totul.
Iar prin zbârlitele bărbi se-ncheagă pădure de țurțuri.
Ninge-ntr-aceea mereu din cerul de-a pururi în ceață,
Vitele pier; și nelămurite se văd prin viscol grămadă
Marile trupuri de boi și-n gloate-ndesite sub noua
Pătură cerbii-amorțesc și-abia le vezi vârful la coarne,
Nu cu-asmuțitii căpăi și nu cu vreo cursă-i vânează
Scitii, și încă nu-i gonesc cu cârpele roșii-ngrozindu-i:
Până se luptă de sparg cu pieptul nămeții protivnici,
Scitii de-aproape-i izbesc cu fierul și-n mugete amare
Pier, și cu chiote mari ei veseli îi poartă pe umeri.
Înșiși adânc sub pământ trăind în bordeie săpate
Fără de grijă petrec și trunchiuri aduse, ba ulmul
Cât e de gros pe vatră-l împing și-nvolbură focul.

1. Traducere în versuri de G. Coșbuc.

Noaptele acolo cu glume le duc, din ploscă-nchinându-și
Mustul dospitului sorb ce-aduce-n acrime cu vinul.
Astfel sub recele cer al Carului Mare trăiește.
Neamul acestor nomazi bătut de ripeicul crivăț,
Haine pe dânșii purtând din galbene blănuri de fiară.

III
QUINTUS HORATIUS FLACCUS
(65-8 î.d.Cr.)

INTRODUCERE

Grija și neliniștea ce le-au inspirat romanilor triburile dacilor, care izbutiseră să se unească într-un singur imperiu sub Boerebista, se reflectă și în poeziile lui Horatius, fie că acesta își dedică versurile sale unei divinități ori lui August, fie că le închină lui Mecena sau vreunui alt prieten.

Teama de daci făcea pe romani să se întrebe când se întâlneau: Ce ai mai auzit despre daci – numquid de Dacis audisti?¹

Adresându-se zeiței Fortuna, poetul ne spune:

Te Dacus asper te profugi Scythae
Urbesque gentesque et Latium ferox
Regumque matres barbarorum
et Purpurei metuunt tyranni².

Dacus asper este dacul care rezistă, iar *Scytha profugus* este scitul ce are înaintea sa stea, unde poate să fugă.

Teama de amenințările dacilor transpiră și din strofa următoare:

Me Colchus et qui dissimulat metum
Marsae cohortis Dacus et ultimi
Noscent Geloni, me peritus
Discet Hiber Rhodanique poter³.

Sau din:

Paene occupatam seditionibus
Delevit urbem Dacus et Aethiops.

1. Horatius, *Sat.*, II, 6, 53.

2. *Idem*, *Od.*, I, 35.

3. *Idem*, *Od.*, II, 20.

Hic classe formidatus ille
Missilibus melior sagittis¹.

Dacii au fost recunoscuți întotdeauna ca buni arcași.

Acești daci – *rigidi Getae* – sunt agricultori, dar cultura pământului o fac numai într-un an, lăsând pământul, – cum fac românii și astăzi – să se odihnească, ca „ogor“:

Nec cultura placet longior annua.

Poetul laudă moravurile acestor popoare de la nordul Dunării, găsinde-le superioare celor ale romanilor:

Nec dodata regit virum
Coniux nec nitido fidit adultero...

Când, însă, în locul lui Boerebista, ajunge la domnie un Cotiso, grijile la Roma scad – *occidit Daci Cotisonis agmen* – iar când August ia în mâinile sale puterea, teama dispare din suflete, căci:

Non qui profundum Danuvium bibunt
Edicta rumpent Julia, non Getae,
Non Seres infidive Persae
Non Tanain prope flumen orti².

TEXTE

Od., I, 35

O diva, gratum quae regis Antium
Praesens vel imo tollere de gradu
Mortale corpus vel superbos
Vertere funeribus triumphos:

Te pauper ambit sollicita prece
Ruris colonus, te dominam aequoris
Quicumque Bithyna lacescit
Carpathium pelagus carina,

Te Dacus asper, te profugi Scythae
Urbesque gentesque et Latium ferox,

1. *Idem*, *Od.*, III, 6.

2. Horatius, *Od.*, IV, 15.